

LICHAAM BEN IK, ZIEL in de serie 'Religie'

6 november 2016

Voorgangers Willem van der Meiden (overweging) en Cock Verdonk

Inleiding

Lieve mensen,

Dit is de tweede van drie vieringen van de Haagse Dominicus, met de weidse aanduiding 'religie en lichaam'. Wij, die deze viering hebben voorbereid, geven daar onze eigen en soms ook eigenwijze invulling aan, en zo zoeken we samen met u onze weg in de bonte wereld van lichaam en ziel, die in de geschiedenis van onze christelijke traditie vaak zo genadeloos tegen elkaar zijn uitgespeeld. Neemt, eet, dit is mijn lichaam voor u gebroken, neemt, drinkt, dit is mijn bloed voor u vergoten. Zo hoorden wij het vanouds, en we begrepen het meteen. Toch? Wij bewegen ons vandaag van het gewicht van de ziel naar de terugkeer van de preutsheid, van het lijf van de Messias naar de gebrokenheid in ons bestaan. En wij zingen over de oudste lagen van de ziel en over Gods schoot van ontferming. Zo cirkelen we rondom ons lieve lijf en onze zalige ziel. Samen, omdat wij het lichaam van Christus zijn.

Gebed

Met de woorden van de bewerking van Huub Oosterhuis van Psalm 143:

Daag me niet uit. Vraag niets.
Ik ben een opgejaagde
ik heb een vijand in mijn ziel

Die mij in een donkere kast schopt
mijn geest is een stervend paard
mijn hart een steenhoop.

Er was ooit een kind in mij.

Mijn borst leeggeroofd
mijn ziel een opgedroogde rivier -
einde oefening, afdaling in de groeve.

En nu jij, laat je zien,
morgen maak je me vroeg wakker
en gaan we – ja?

Zoek ik je vergeefs?
Is er een weg? Nee. Nee?
Ruk die vijand uit me weg.

Blaas je adem in mijn longen.
Stroom mijn ziel weer vol.

Lezing: Matt. 26: 26-29

21 gram

We hebben het vandaag over het lichaam. Maar er is ook een ziel. Toch? In de christelijke traditie zijn dat vaak tegengesteld: lichaam en ziel. Straks gaat het over het lichaam, nu over de ziel. Weet u bijvoorbeeld dat de ziel 21 gram weegt. Ja toch? Dat zit zo. De Amerikaanse arts Duncan McDougall wilde niet alleen weten of de ziel bestond – dat wist hij zeker – maar hij wilde weten hoeveel de ziel woog. Hij publiceerde in 1907 de resultaten van een onderzoek naar het werkelijke gewicht van een mensenziel. Hij had zes proefpersonen met een fijnzinnig weegtoestel gewogen vlak vóór en vlak na het moment van hun overlijden. Hij kreeg zijn proefpersonen uit de gevangenis, mensen die terminaal ziek waren. Met aftrek van alle andere het gewicht beïnvloedende factoren kwam hij tot de opzienbarende gevolgtrekking dat de mens bij zijn dood ineens en onverklaarbaar $\frac{1}{4}$ OZ, dat is 21 gram van zijn gewicht verliest. Conclusie van de wetenschapper: de ziel weegt 21 gram. Om zijn onderzoek kracht bij te zetten, deed hij dezelfde proef met enkele honden. Bij hun dood viel geen gewichtsverlies te constateren. Ergo: het moest om de ziel gaan, want dieren hebben immers geen ziel. Quod erat demonstrandum.

Ik heb ooit eens gegrastuind op internet en moet helaas vaststellen dat meneer McDougall een slordig onderzoeker was. In totaal woog hij zes mannen in statu moriendi. Alleen mannen. Ging hij ervan uit dat vrouwen geen ziel hadden? Of zaten er geen vrouwen in de gevangenis? We weten het niet. Zes mannen dus. Nummer 1 verloor op het moment van zijn sterven 21 gram, nummer 2 58 gram, nummer 3 42 gram en nummer 5 11 gram. Nummer 4 en 6 overleden zo rap dat de meetapparatuur nog niet goed ingesteld was. Niet bepaald een fraai rijtje wetenschappelijke resultaten dus. De enthousiaste onderzoeker geeft dat ook toe in zijn rapportage, hij belooft nader onderzoek, maar blijft overtuigd van de geldigheid van zijn eerste meting: 21 gram. Van dat nadere onderzoek is het nooit gekomen. Wel beweerde McDougall vier jaar later dat hij inmiddels in staat was om röntgenfoto's van de ziel te maken. Hij beloofde mistflarden en andere etherische beelden. Er zijn helaas geen foto's gepubliceerd. Hij is al lang dood, maar we wachten nog steeds.

Er is een prachtige film gemaakt door een Mexicaanse cineast met die titel, 21 gram, en wij zagen die film ooit in een al wat oudere Utrechtse bioscoop aan de Oudegracht. Het kijken werd ons knap lastig gemaakt door de aanwezigheid van werkelijk tientallen muizen in de bioscoop. Ze scheurden vrolijk onder de stoelen door en over het middenpad op zoek naar voedsel, bij voorkeur popcorn, wat her en der een gillette en veel hoog opgeheven benen teweegbracht, niet bepaald bevorderlijk bij de consumptie van een ingewikkelde rolprent. Thuisgekomen van deze ontroerende en ook af en toe 'zielige' film, kregen wij ineens een ingeving en we schoten het internet op. Onze intuïtie had ons niet bedrogen. Het gemiddelde gewicht van een volwassen huismuis (*Mus Musculus*) bedraagt 21 gram.

Overweging

Lieve mensen,

Velen van u zullen rooms-katholiek zijn opgevoed. Ik niet en ik leefde het grootste deel van mijn jeugd in de antithese. Als protestantse padvindergroep deden wij mee aan de jaarlijkse zogeheten rimboejacht, een regionale spelletjes- en wedstrijdmiddag. Daar kwamen wij katholieke padvindergroepen tegen en we stonden die zo ongeveer naar het leven. En wederzijds. Het zal wel afgunst zijn geweest, want wij protestanten hadden geen toegang tot dat ene fel begeerde insigne, dat de tofelemonen zich moeiteloos toe-eigenden: het in onze oren mysterieus klinkende 'insigne misdienaar'. Het duurde tot mijn studiejaren voordat mijn oecumenische belangstelling voet aan de grond kreeg en zich verdiepte, door tal van ontmoetingen en vriendschappen met rooms-katholieke medestudenten in de theologie. In die tijd, begin jaren zeventig, waaide in Utrecht de wind van het

Tweede Vaticaanse Concilie stevig door de katholieke gelederen. De meeste rk docenten waren aanmerkelijker progressiever dan hun protestantse collega's en daardoor voor ons protestanten, die van de oude gelovige en theologische vormen en gedachten af wilden, behoorlijk populair. Dat kan toen ook, want protestantse en katholieke studenten waren toen al een eindje samen op weg. Kom er nog eens om, behalve hier.

Maar even terug naar mijn jeugd en naar mijn vriendje Peter. Peter was slachtoffer van zijn ouders, zwaar in de gereformeerde leer, die om principiële redenen weigerden hun kinderen te laten inenten. Want de Heere zou voorzien, de mens niet. Zo werd Peter voorzien van polio, hij hinkte en droeg een beugel aan zijn ene been, dat nochtans gemiddeld elk jaar brak en weer moest worden gezet. Daarin voorzag de Heere níet, kennelijk. Wonderlijk genoeg had Peter een opgeruimd humeur. Hij was een gangmaker vol bizarre verhalen. Ik weet nog dat hij ons een verhaal fluisterend vertelde als was het een groot geheim: "Weten jullie dat die katteliëken elke zondag hun Zaligmaker opeten? En Zijn bloed drinken?" We rilden het uit, een echt Halloweenverhaal! Maar wij vierden toen nog geen Halloween, wel Hervormingsdag.

Ik kwam dat verhaal over christelijk kannibalisme jaren later in serieuze vorm tegen bij een vooraanstaande joodse denker en essayist, Hyam Maccoby uit Londen. Hij verdedigde dezelfde stelling in zijn boek *The Sacred Executioner*, de Heilige Beul, uit 1982. De joodse seideravond, op de donderdagavond voor Pesach, waarop het laatste avondmaal uit de evangeliën is gebaseerd, heeft geen enkele verwantschap met een offer, betoogt Maccoby. De eucharistie wel. Zijn kroongetuige is de evangelist Johannes, die Jezus zichzelf het brood der wereld laat noemen. En hem daarbij laat zeggen:

"Waarlijk, ik zeg jullie:
als jullie niet het vlees van de mensenzoon eten
en zijn bloed drinken,
hebben jullie geen leven in jullie."

En even verder:

"Mijn vlees is werkelijk voedsel,
en mijn bloed is werkelijk drank."

Ik zal u niet vermoeien met de eeuwenlange strijd om de betekenis van de zogeheten inzettingswoorden, die worden uitgesproken bij eucharistie en avondmaal. En ook niet met de varianten van betekenisgeving aan wat wij zo dadelijk weer ook hier gezamenlijk zullen doen. Gezamenlijk, want het andere nieuwtestamentische geluid over het lichaam van Christus, is dat van Paulus. Voor hem is de *communio*, de gemeenschap die gesticht wordt door het deelnemen aan leven, lijden, sterven en opstaan van Christus, is gelijk het lichaam van Christus.

Maar ik wil graag in het tweede deel van deze overweging met u de vraag stellen: hoe komt het nu dat een traditie die lijf en leden van Christus een zo centrale plaats in leer en leven heeft gegeven, in de geschiedenis zo vaak zich lichaamsvijandig heeft opgesteld? Niet in alle eeuwen even heftig, maar toch in de moderne tijd aanwijsbaar. En wie is er niet groot mee geworden? Hoe komt het dat de ernstigste zonden die mensen konden begaan – zo werd dat ten minste uitgedragen én dwingend opgelegd – te maken hadden met verboden lichamelijkeid? Of je nu rooms-katholiek was of protestant. Hoe komt het dat een traditie waarin het lichaam, namelijk dat van Jezus, op een voetstuk staat, hoe komt het dat staande in zo'n traditie mensen banvloeken uitspreken over lichamelijk verkeer tussen mensen? Hoe komt het dat vrouwenlichamen er eeuwenlang eigenlijk niet mochten zijn, die van mannen wel, hoewel ze weliswaar in zonden gedompeld waren – maar alla, dat was de natuur en de oude Adam. Zondig waren alleen vrouwenlijven. Hoe komt het dat er in meer gematigd christendom minnaars van mensen van het gelijke geslacht gedoogd worden, als zij maar ten minste hun lichaam daarbij niet gebruiken?

“Laat m’ in u blijven, groeien, bloeien, o Heiland die de wijnstok zijt!
Uw kracht moet in mij overvloeien, of ‘k ben een wis verderf gewijd.
Doorstroom, beziel en zegen mij, opdat ik waarlijk vruchtbaar zij!”
Dát mochten we in de kerken van mijn jeugd wél zingen, terwijl ons jongetjes tegelijkertijd de ruggenmergtering werd voorgehouden wanneer wij onze handen niet thuis konden houden, al deden we daar niemand anders schade mee dan alleen onszelf. Zo beschadigden we niet ons lichaam, maar onze ziel. Aha, de ziel! We moeten dit alles geestelijk verstaan! Aha.

Lichaam en ziel zijn eeuwenlang tegen elkaar uitgespeeld. De lichamelijke opstanding uit de doden werd ons voorgehouden in de prediking, maar het ging toch vooral om ons zielenheil. En dan kom ik terug bij die joodse denker Hyam Maccoby, die het christendom een religie van kannibalen noemde. Kort door de bocht natuurlijk, maar er zit iets in. Wie de middeleeuwse devotiepraktijk rondom de hostie tot zich neemt of wie de geschriften leest van Hadewijch, hoogtepunt van de middeleeuwse poëzie, kan zich niet aan de indruk onttrekken dat de lijfelijheid van de symboliek van de eucharistie sterk benadrukt en tot op het sensuele af uitvergroet werd. Zou het zo kunnen zijn – ik doe maar eens een gooi – dat de dominantie van zo op de spits gedreven lijfelijheid van Jezus, de fysieke verbeelding ervan en de vormtaal van de intense beleving van de eucharistie, de basis hebben gelegd voor de volstreekte veroordeling en bestrijding van elke andere lijfelijheid dan die van deze voorbeeldige Zaligmaker? En dat deze obsessie bij de reformatoren ondanks hun andere invulling van de eucharistie niet noemenswaardig is veranderd?

En hoe wonderlijk is dan die geweldige omwenteling in de laatste halve eeuw, die van verboden lijven alomtegenwoordige publieke lichamen maakte en van lichaamstaal een universeel en alom zichtbaar communicatiemiddel? En dat in zo’n tijd zelfbeheersing, gematigdheid, ja zelfs preutsheid langzaam aan weer tot deugden uitgroeien? Is dat winst of verlies? Is dat een onverwachte bijvangst van de secularisatie, van een samenleving waaruit dat vroeger zo aanwezige lichaam van Christus vrijwel verdwenen is?

Mijn kreupele vriendje Peter kreeg later grote ruzie met zijn ouders en brak met hen. Van de weeromstuit werd hij katholiek en koos voor zijn zielenheil een parochie die roomser was dan de Paus. Zo schoof hij zijn zo vaak gebroken lichaam onder de hiërarchie van dat andere gebroken lijf en prevelde mee: Hoc est enim corpus meum...

Amen

Voorbeden

De oorsprong van onze religie vinden we in de bijbel bij het hoofdstuk Handelingen.

De groep van gelovigen was een van hart en ziel; niemand eiste iets voor zichzelf op maar ze deelden alles met elkaar.

Met grote kracht, legden de apostelen getuigenis af van de opstanding van de Heer Jezus, en allen genoten ze Gods grote gunst. En onder hen was niemand die gebrek leed.

Zo ook komen wij hier bijeen om van ons geloof te getuigen en ons te laten inspireren hartverwarmend de wereld in te trekken.

We kijken om ons heen, luisteren naar de verhalen van degenen die ons nodig hebben. Waar we kunnen steken we de handen uit de mouwen om te helpen.

Lopen een eindje op met wie een steuntje in de rug nodig hebben.

Wat we hebben delen we met wie gebrek heeft.

Over het handelen vanuit ons geloof vragen we de zegen van God.

Amen